

Олена Лапузіна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”, професорка кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8764-0251>;
E-mail: Olena.Lapuzina@khpі.edu.ua

Ольга Грибко

кандидатка наук з державного управління, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”, доцентка кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3227-608X>;
E-mail: Olga.Grybko@khpі.edu.ua

Тетяна Гура

кандидатка педагогічних наук, доцентка, Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”, професорка кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-3440>;
E-mail: Tetiana.Hura@khpі.edu.ua

**ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД У МАЙБУТНІХ НАДАВАЧІВ ОСВІТНІХ ТА
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ**

Анотація: у статті представлено теоретичне обґрунтування системи формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи у закладах вищої освіти; визначено специфічні особливості змісту, структури та принципів професійної етики, яка вивчає сутність моральних потреб, переконань, дій, стосунків та особистісних професійно важливих рис майбутніх соціальних працівників. Окреслено педагогічні умови формування професійної етики майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах; розкрито концепцію та педагогічну систему й обґрунтовано форми, методи та технології, що забезпечують формування професійної етики майбутніх соціальних працівників; обґрунтовано педагогічну технологію формування етичних принципів у студентів, які навчаються за спеціальностями, пов'язаними з наданням освітніх та соціальних послуг. Здійснено аналіз факторів, що впливають на розвиток професійної етики майбутніх працівників соціальної сфери. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування моральних цінностей як основи професійної культури, практичної підготовки та наставництва майбутніх працівників соціальної сфери, важливість інтеграції морально-етичного компонента до змісту професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

Ключові слова: етичні принципи; професійна етика; освіта; соціальна робота; майбутні фахівці соціальної сфери; моральні цінності.

Olena Lapuzina

Ph.D. in pedagogy, associate professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I. Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;
E-mail: Olena.Lapuzina@khpi.edu.ua

Olga Grybko

PhD in Public Administration, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, associate professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I. Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;
E-mail: Olga.Grybko@khpi.edu.ua

Tetiana Hura

PhD in pedagogy, associate professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, professor of the department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I. Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;
E-mail: Tetiana.Hura@khpi.edu.ua

FORMATION OF ETHICAL PRINCIPLES IN FUTURE PROVIDERS OF EDUCATIONAL AND SOCIAL SERVICES

Abstract: the article presents a theoretical justification of the system for the formation of professional ethics of future social work specialists in universities; identifies specific features of the content, structure, and principles of professional ethics, which studies the essence of moral needs, beliefs, actions, relationships, and personal professionally important traits of future social workers. The pedagogical conditions, concept, and pedagogical system for the formation of professional ethics of future social workers in universities are outlined; the forms, methods, and technologies that ensure the formation of professional ethics of future social workers are revealed and substantiated; the pedagogical technology for the formation of ethical principles in students who are educated in specialties related to the provision of educational and social services is substantiated. An analysis of factors influencing the development of professional ethics is carried out, the role of the educational process, practical training, and mentoring is outlined. The need for purposeful formation of moral values as the basis of professional culture is substantiated. Key ethical competencies necessary for effective professional activity are identified, modern approaches to ethical education in higher education are analyzed. The importance of integrating the moral and ethical component into the content of professional training is substantiated.

Key words: ethical principles; professional ethics; education; social work; future social workers; moral values.

Olena Lapuzina, Olga Grybko, Tetiana Hura

An extended abstract of the paper on the subject of:
“Formation of ethical principles in future providers of educational and social services”

Problem setting. *Ukraine is currently in a state of social and economic transformations in the context of terrible* *russian aggression. Only highly qualified specialists who possess and adhere to ethical norms in the social sphere can understand the*

historical benefits of changes and make informed decisions in the current democratic process. Ukraine now has a unique opportunity, taking as a basis the generally accepted norms of ethics of social relations, to supplement them with national features associated with the Ukrainian mentality. That is why the social responsibility of education is high: a socially responsible economy is possible only with the presence of a responsible, ethically competent personality of a social worker, engineer, economist, manager. The study was based on the laws of Ukraine, state standards, strategies for the development of education and the social sphere, professional codes of ethics, as well as international documents, such as UNESCO and Council of Europe recommendations on ethics [1; 15; 27].

In modern conditions of innovative changes taking place in society, the volume and content of the professional activity of a specialist in the social sphere are significantly increasing and constantly becoming more complicated, which is due to the dynamism of modern life, the spread of information technologies to all spheres of life and activity, the aggravation of environmental problems, and the processes of economic globalization. It is quite obvious that the solution to these problems must be based on the principles of professional ethics and responsibility of future specialists in social sphere. It can be argued that only under the condition of socially responsible education will there be a socially responsible economy in Ukraine. In this regard, the state and development of the modern Ukrainian economy depends on the quality of training provided by universities and academies. It can be argued that it is precisely modern higher education that must realize its responsibility for those extremely unfavorable trends in the moral and spiritual sphere of human civilization that are associated with scientific and technological progress and even threaten life on Earth itself. In addition, in social work, it is important to be aware of value judgments and how this work affects people's lives. In other words,

social work requires adherence to ethical behavior. In social work, a person is forced to make decisions that involve ethical judgments, and sometimes one has to make difficult choices that will have important consequences for the lives of individual people. Most social workers are graduates of social work schools, but there are many people who work in the profession who have other academic qualifications.

Resent research and publication analysis. The connection of the specified topic with important scientific and practical tasks regarding various aspects of pedagogical theory and practice of social work, which are studied by famous Ukrainian and world scientists, such as I. Bekh, Z. Karpenko, O. Savchenko, L. Romanyshyna, N. Lisova, S. Marushchak, L. Gren, T. Gura, O. Hrybko, O. Romanovsky and others is extremely important for higher education in Ukraine. The legal framework that regulates the issues of social worker's activity is the Constitution of Ukraine, Law of Ukraine "On Social Services", legislative acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, acts of the President of Ukraine, regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine. In parallel with the research of the concept of spiritual and value development of the personality, on the basis of which ethical training is considered as a systematic development of moral responsibility, dignity, conscience, Bekh I. [14], focuses his attention on the internal moral self-regulation of the personality, which is extremely relevant for social and educational professions. By applying psychological and pedagogical approaches to the formation of ethics by researchers Z. Karpenko [16] and O. Savchenko [25], the following has been proven: first, the need to distinguish professional ethics of a specialist in the social sphere as a specific type of morality; second, the creation of a model of ethical training, which includes value, cognitive, reflective and behavioral components. A significant contribution to the systematic study of the phenomenon of the formation of ethical competence in future

social sphere specialists belongs to L. Romanyshyna [23] and N. Lisova [19], who analyze in detail the features of ethical education of social workers and the role of a humanistic approach to the formation of ethical consciousness, as a result of the implementation of which, a new generation of future specialist leaders will be formed, who, in turn, will inspire colleagues and subordinates to take active actions to implement the tasks set. Many normative and international sources, which are the basic documents for the ethical training of social workers in the world, emphasize human rights, social justice, and professional responsibility. The National Qualifications Framework of Ukraine defines the presence of ethical competencies as a mandatory part of professional training.

Paper objective. The main objective of the article is to create a pedagogical technology for innovative educational ethical training for the specialists in social sphere as one of the pedagogical conditions for the formation of their professional competence in higher education institutions; to analyze the main theoretical and practical principles of the formation of ethical attitudes in future providers of social services.

Paper main body. Ethical training in higher education is a multifaceted process that combines the philosophical understanding of morality, the formation of professional values, the development of emotional sensitivity and the assimilation of practical models of ethical behavior. The successful formation of ethical principles is possible only if a deep theoretical base is combined with interactive and reflective practice. By ethical principles we mean a system of moral principles, norms and values that regulate professional behavior. They include respect for human dignity, confidentiality, honesty, justice and responsibility. The theoretical basis is humanistic pedagogy, the concepts of ethical relativism and universalism, as well as the standards of professional ethics enshrined in regulatory documents.

In the formation of the ethical worldview of students-future specialists in the social sphere, the teacher acts not only as a source of knowledge, but also as an example to follow. His personal qualities, style of pedagogical interaction and ability to moral leadership significantly influence the formation of students' value orientations.

Ethical training of future specialists in higher education involves the development of their ability to act responsibly, morally balanced, taking into account universal human values. It is based on the following basic provisions: humanism as the basis of professional ethics — recognition of the uniqueness, dignity and value of each individual [14]; ethics of care as an alternative to the traditional ethics of justice — emphasis on empathy, interconnectedness, responsibility for the “other” [8]; Professional morality is not only knowledge of norms, but also a deep internal attitude to serve a person, which forms a professional identity [16].

Psychological and pedagogical approaches to the ethical training of future specialists in the social sphere are based, first of all, on a competency approach, which involves the formation of ethical competence as an integration of knowledge, skills, values, and behavioral attitudes. Researcher Savchenko O. notes that ethical competence = knowledge of ethical norms + ability to recognize moral problems + decision-making skills + reflexivity [23; 25].

Psychological and pedagogical approaches to the ethical training of future social sphere specialists are also based on a personality-oriented approach, which places the student's internal ethical autonomy, the ability to make a morally balanced choice based on one's own beliefs, at the center of formation. Psychological and pedagogical approaches to the ethical training of future social sphere specialists are also based on contextual and situational approaches, which involve learning through real or simulated situations of moral choice (cases, role-playing games, debates). Forms and methods of ethical training of future social sphere specialists can be ethical

seminars and discussions (moral thinking training); analysis of ethical dilemmas (method of "moral cases"); diaries of ethical reflection; intervention groups (discussion of professional difficulties with a focus on ethics); project activities with an emphasis on values.

During the ethical training of future social professionals, one should follow the recommendations set out in the normative and ethical provision in education, such as codes of ethics for teachers and social workers; the National Qualifications Framework, which provides for the inclusion of ethical components in professional standards; educational programs of higher education institutions, which should include courses such as "Ethics of Professional Activity", "Professional Deontology", "Ethics of Social Work".

The formation of ethical principles in future providers of educational and social services is a complex but extremely important process. The effectiveness of the professional activities of such specialists largely depends on their ethical competence. Therefore, it is necessary to provide holistic, systematic and purposeful ethical training in higher education, combining theoretical knowledge with the practice of moral choice.

Conclusions of the research. *The formation of ethical principles in future providers of educational and social services is a complex process that requires targeted, systematic and integrated training. Only through a combination of theoretical training, practical experience and personal example of*

teachers is it possible to educate specialists with high moral guidelines. The domestic system of training specialists in the social sphere in accordance with the innovative moral and ethical paradigm of education should be based on the general laws of international ethical relations and the experience of world education, taking into account cultural and historical traditions and peculiarities of the national mentality.

The formation of a socially responsible specialist in the social sphere involves: a new understanding of the professionalism in accordance with the requirements for his personal abilities and in connection with qualitative changes in the essence and content of his professional activity; education of a creative, socially responsible personality; introduction of elements of problem-solving in the teaching of professional ethics based on the use of situational learning.

The formation of ethical principles in future providers of social services is not only a component of professional competence, but also the basis of humane interaction in society. Systematic ethical training in higher education institutions should include: theoretical study of ethics; practical application in situations; reflective teaching methods.

The successful implementation of this process is possible only with the conscious participation of the student himself, the support of the teacher-mentor and the ethical culture of the educational institution.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна здійснює процес інституційної трансформації та структурної перебудови національної економіки в умовах російської агресії. Тільки висококваліфіковані фахівці, які володіють і дотримуються етичних норм у соціальній сфері, можуть зрозуміти історичні переваги змін і приймати усвідомлені рішення. Україна зараз має унікальну можливість, взявши за основу загальноприйняті норми

етики соціальних відносин, доповнити їх національними особливостями, пов'язаними з українською ментальністю. Дослідження спиралося на закони України, державні стандарти, стратегії розвитку освіти і соціальної сфери, професійні кодекси етики, а також міжнародні документи, як-от рекомендації ЮНЕСКО та Ради Європи щодо етики [1; 15; 27].

Саме тому соціальна відповідальність освіти висока: соціально-відповідальна економіка можлива лише за наявності відповідальної, етично

грамотної особистості соціального працівника, інженера, економіста, менеджера. У сучасних умовах інноваційних змін, які відбуваються в суспільстві, істотно збільшується обсяг і постійно ускладнюється зміст професійної діяльності фахівця соціальної сфери, що обумовлено динамізмом життя сьогодні, поширенням інформаційних технологій на всі сфери життя й діяльності, загостренням екологічних проблем, процесами глобалізації економіки.

Цілком очевидно, що вирішення цих проблем мусить базуватися на засадах професійної етики та соціальної відповідальності майбутніх фахівців. Можна стверджувати, що тільки за умови соціально відповідальної освіти в Україні буде й соціально відповідальна економіка. У зв'язку з цим від якості підготовки, яку здійснюють університети, академії, залежить стан та розвиток сучасної української економіки. Можна стверджувати, що саме сучасна вища освіта має усвідомлювати свою відповідальність за ті вкрай несприятливі тенденції в моральній, духовній сфері людської цивілізації, які пов'язані з науково-технічним прогресом й навіть можуть поставити під загрозу саме життя на Землі. Крім того, у соціальній роботі важливо усвідомлювати ціннісні судження та те, як вона впливає на життя людей. Іншими словами, соціальна робота вимагає дотримання етичної поведінки. У ній людина змушена приймати рішення, що передбачають етичні судження, а іноді доводиться робити складний вибір, який матиме важливі наслідки для життя окремих людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Зв'язок визначеної теми пов'язаний із важливими науковими та практичними завданнями щодо різноманітних аспектів педагогічної теорії і практики соціальної роботи, які досліджуються відомими українськими та

світовими вченими, такими, як: І. Бех, З. Карпенко, О. Савченко, Л. Романишина, Н. Лісова, С. Марущак, Л. Грень, Т. Гура, О. Романовський та інші. Наукові джерела інформації за темою формування етичних засад охоплюють різні виміри: від філософських підходів до прикладної педагогіки. Спільною тенденцією є визнання того, що етика соціальної роботи не є другорядним елементом, а фундаментальною складовою професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. Особливу цінність мають джерела, які пропонують конкретні педагогічні інструменти, інтегровані в освітній процес. Дослідники описують колізії практики викладання професійної етики, надають їх причини, шляхи вирішення та практичні рекомендації щодо викладання етики в освітніх програмах. Науковці аналізують етичні вимоги до сучасного фахівця соціальної сфери в умовах змін та окреслюють структуру етичної компетентності та шляхи її формування у студентів спеціальностей, які стосуються соціального забезпечення. Так, І. Бех [14] зосереджує увагу на внутрішній моральній саморегуляції особистості, що надзвичайно актуально для соціально-освітніх професій, паралельно з дослідженнями концепції духовно-ціннісного розвитку особистості, на основі якої етична підготовка розглядається як систематичний розвиток моральної відповідальності, гідності та совісті. Шляхом застосування психолого-педагогічних підходів до формування етики дослідниками З. Карпенко та О. Савченко [16; 25], доведено наступне: по-перше, необхідність виділення професійної етики фахівця соціальної сфери як специфічного виду моральності; по-друге, створення моделі етичної підготовки, яка включає ціннісний, когнітивний, рефлексивний і поведінковий компоненти. Істотний внесок у системне дослідження феномену формування етичної компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери належить

Л. Романишиній та Н. Лісовій [19; 23], які детально аналізують особливості етичної освіти соціальних працівників та роль гуманістичного підходу до формування етичної свідомості, у результаті впровадження якої буде сформована нова генерація майбутніх фахівців-лідерів, які будуть надихати колег та підлеглих на активні дії щодо реалізації поставлених завдань. Цікавими й важливими для морально-етичного виховання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників теорії лідерства і практики цільової підготовки лідерів у системі вищої освіти є дослідження С. Марущака [20], який описує ефективні методи: тренінги, етичні дилеми, дискусії, щоденники рефлексій та пропонує практичні вправи для формування етичного мислення. У своїх роботах науковці наголошують, що важливість обміну інформацією між освітянами різних країн не викликає ніяких сумнівів. Це дозволяє обговорювати цілі курсів, виявляти стратегії навчання, які використовують колеги, аналізувати результати педагогічних експериментів щодо впливу рефлексивних технологій, працювати над формулюванням та інтеграцією курсів, створювати організаційну культуру, орієнтовану на студента. У багатьох нормативних та міжнародних джерелах, які є базовими документами для етичної підготовки соціальних працівників у світі, провадиться акцент на права людини, соціальну справедливість, професійну відповідальність. У Національній рамці кваліфікацій України визначено, що наявність етичних компетентностей є обов'язковою частиною професійної підготовки майбутніх фахівців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У сучасному суспільстві етичні принципи дедалі більше набувають значущості в професійній діяльності фахівців соціальної та освітньої сфер. Але по-перше, проблеми

фрагментарності етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери все ще залишаються невирішеними. У навчальних планах педагогічних і соціальних спеціальностей етична складова часто представлена лише окремими курсами або модулями, а не як наскрізна ціннісна основа всієї професійної підготовки [3–4]. По-друге, досі існує формалізм у викладанні професійної етики, коли часто етичні дисципліни викладаються теоретично, без опори на реальні професійні ситуації, що ускладнює формування внутрішніх переконань і етичного мислення у студентів [12]. По-третє, можна спостерігати відсутність моделей поведінки. Майбутні педагоги та соціальні працівники часто не мають можливості спостерігати за етичними моделями поведінки викладачів або наставників, що ускладнює процес наслідування і формування власної професійної ідентичності [13]. По-четверте, приділяється недостатня увага до проблеми емоційного інтелекту. Етична компетентність тісно пов'язана з емоційною зрілістю, емпатією, здатністю до саморефлексії — ці аспекти зазвичай залишаються поза межами фахової підготовки [10]. По-п'яте, є конфлікт цінностей між особистими та професійними переконаннями. Нерідко студенти приходять у професію з уже сформованими життєвими цінностями, які можуть суперечити етичним принципам професійної діяльності, і система освіти не завжди має інструменти для конструктивного переосмислення цих цінностей [15; 17; 18]. По-шосте, можна відзначити відсутність єдиних етичних стандартів. У різних закладах освіти або регіонах України підготовка фахівців відбувається за різними стандартами, що не завжди включають уніфіковані етичні вимоги або чіткі орієнтири [9]. По-сьоме, треба наголосити на слабкій інтеграції теорії та практики. Майбутні фахівці не завжди мають можливість застосовувати

етичні знання в умовах практики — наприклад, під час проходження стажування, де етичні дилеми залишаються без обговорення або рефлексії [11].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження має на меті обґрунтувати створення інноваційної освітньої етичної підготовки для майбутніх фахівців соціальної сфери як одну з педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти; проаналізувати основні теоретичні та практичні засади формування етичних установок у майбутніх надавачів освітніх та соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етика не лише регулює поведінку у взаємодії з клієнтами, учнями, батьками, а й виступає основою довіри до професії. Тому формування етичних засад у майбутніх надавачів освітніх і соціальних послуг є важливим завданням системи вищої освіти. Професійна діяльність у сфері соціального захисту вимагає високого рівня етичної свідомості, адже ця галузь передбачає безпосередню взаємодію з людьми, зокрема з вразливими категоріями населення. Формування етичної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є одним із ключових завдань сучасної педагогічної та соціальної освіти.

Професійна етична підготовка у ЗВО — це багатогранний процес, що поєднує філософське осмислення моралі, формування професійних цінностей, розвиток емоційної чутливості та засвоєння практичних моделей етичної поведінки. Успішне формування етичних засад, тобто системи моральних принципів, норм і цінностей, які регулюють професійну поведінку, можливе лише за умов поєднання глибокої теоретичної бази з інтерактивною та рефлексивною практикою. Така система

моральних принципів включає повагу до гідності людини, конфіденційність, чесність, справедливість та відповідальність. Теоретичною основою є гуманістична педагогіка, концепції етичного релятивізму й універсалізму, а також стандарти професійної етики, закріплені в нормативних документах.

Значення етичної підготовки для соціально-освітньої професії є беззаперечним. Фахівці, які працюють із людьми вразливих категорій, повинні не лише володіти професійними знаннями, а й демонструвати високий рівень моральної відповідальності. Соціальний працівник — це професія, що ґрунтується на довірі, емпатії та гуманістичних цінностях. Етичні порушення у цій галузі можуть призвести до серйозних соціальних наслідків.

Серед ключових етичних компетентностей, якими має володіти фахівець соціальної сфери, можна виділити: емпатію і толерантність; здатність до рефлексії та самокритики; дотримання конфіденційності; відповідальність за прийняті рішення; готовність до етичної дії в умовах морального вибору. У формуванні етичного світогляду студентів-майбутніх фахівців соціальної сфери викладач виступає не лише джерелом знань, а й прикладом для наслідування. Його особистісні якості, стиль педагогічної взаємодії та здатність до морального лідерства істотно впливають на формування ціннісних орієнтирів студентів.

Етична підготовка майбутніх фахівців у ЗВО передбачає розвиток у них здатності діяти відповідально, морально виважено, з урахуванням загальнолюдських цінностей. Вона ґрунтується на таких базових положеннях: гуманізм як основа професійної етики — визнання унікальності, гідності та цінності кожної особистості [14]; етика турботи як альтернатива традиційній етиці справедливості — акцент на емпатії, взаємозв'язку, відповідальності за “іншого” [2; 8]; професійна мораль — це не

лише знання норм, а й глибока внутрішня установка на служіння людині, що формує професійну ідентичність [1].

Психолого-педагогічні підходи до етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери базуються, передусім, на компетентнісному підході, який передбачає формування етичної компетентності як інтеграції знань, навичок, цінностей та поведінкових установок. Дослідниця О. Савченко зазначає, що етична компетентність = знання етичних норм + здатність розпізнавати моральні проблеми + навички прийняття рішень + рефлексивність [19; 25]. Психолого-педагогічні підходи до етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери базуються також на особистісно орієнтованому підході, який ставить у центр формування внутрішню етичну автономію студента, вміння робити морально виважений вибір, що базується на власних переконаннях [23]. Психолого-педагогічні підходи до етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери базуються і на контекстному та ситуативному підходах, які передбачають навчання через реальні або змодельовані ситуації морального вибору (кейси, рольові ігри, дебати) [24].

Формами та методами етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери можуть бути етичні семінари і дискусії (тренування морального мислення); аналіз етичних дилем (метод “моральних кейсів”); щоденники етичної рефлексії; інтервізійні групи (обговорення професійних труднощів із фокусом на етику); проєктна діяльність із акцентом на цінності. Під час професійної етичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери треба слідувати рекомендаціям, які викладені у нормативному та етичному забезпеченні освіти, таким як кодекси етики педагогів і соціальних працівників; Національна рамка кваліфікацій, що передбачає включення етичних компонентів до фахових стандартів; освітні програми ЗВО, що мають містити

курси, зокрема “Етика професійної діяльності”, “Професійна деонтологія”, “Етика соціальної роботи” [22]. Навчальні заклади мають створювати середовище, сприятливе для розвитку етичної чутливості та рефлексії. Це досягається через: впровадження курсів з професійної етики; аналіз етичних дилем; організацію тренінгів, симуляцій та рольових ігор; інтеграцію етичного компонента в усі дисципліни. Особливо важливо — це надання студентам можливості оцінювати реальні ситуації з практики через етичну призму. Сучасні методики формування етичної компетентності у вищій освіті передбачають: інтеграцію етичних питань у навчальні дисципліни; проведення тренінгів, ділових ігор, ситуаційного моделювання; залучення студентів до волонтерської діяльності; організацію етичних дискусій і супервізій; створення етичного кодексу навчального закладу [26]. Формування етичних переконань не відбувається лише шляхом теоретичного навчання. Воно потребує системного поєднання знань, досвіду та рефлексії, що можливо лише через практику. Саме в реальних або змодельованих професійних ситуаціях студенти мають змогу: зіткнутись із моральною дилемою; пережити внутрішній конфлікт цінностей; сформувати відповідальну позицію; отримати фідбек і зробити висновки.

Практична підготовка відіграє ключову роль у формуванні етичної свідомості майбутніх фахівців у сфері освіти та соціальної роботи. Саме в процесі практичної діяльності студенти отримують змогу застосовувати засвоєні теоретичні знання в реальних ситуаціях, які часто супроводжуються етичними викликами. Таким чином, практика стає не лише професійною, але й морально-виховною платформою [27], бо протягом її проходження майбутні фахівці стикаються з реальними моральними викликами. Практика в центрах соціального обслуговування є також важливим прикладом соціальної підготовки з

етичним компонентом, під час якої студент навчається принципам толерантності та недискримінації. Так, наприклад, у ситуації, коли клієнт — це людина похилого віку, яка відмовляється від допомоги через страх або недовіру, майбутній соціальний працівник набуває навичок емпатії та меж професійного втручання, коли потрібно поєднати повагу до автономії людини з професійним обов'язком надати допомогу. Студент набуває досвіду етичного спілкування, поваги до гідності людини незалежно від її статусу шляхом роботи у в кризових центрах, через надання допомоги переселенцям або дітям-сиротам, а також шляхом участі у волонтерських соціальних проєктах. Усі наведені вище заходи сприяють інтерналізації цінностей і формують особистісну відповідальність. Педагогічна та соціальна практика — це “полігон” для реального застосування етичних знань. Без практичного занурення етичні принципи залишаються абстрактними. Завдяки живому досвіду майбутні фахівці навчаються приймати моральні рішення в реальних умовах; формують професійну етичну ідентичність; розвивають почуття відповідальності та поваги до людини як до центральної цінності своєї діяльності.

Ефективне етичне виховання в межах практики неможливе без участі досвідчених наставників — педагогів, соціальних працівників, психологів. Вони виступають зразком професійної поведінки, демонструючи етичну відповідальність у роботі з дітьми, підлітками, особами з інвалідністю, літніми людьми тощо. Спостереження за їхніми діями сприяє засвоєнню практичних етичних норм і стандартів. Наставництво з боку досвідчених фахівців сприяє закріпленню етичних моделей поведінки. Проведення тренінгів із етичного консультування, під час яких викладачі-коучери навчають застосовувати принципи етики при розв'язанні конфліктів інтересів, роботі з уразливими групами населення, конфіденційності особистих

даних, є невід'ємною частиною формування етичної свідомості майбутніх фахівців соціальної роботи.

У багатьох освітніх програмах успішно застосовується метод ведення рефлексивного щоденника, де студент фіксує свої враження від професійної діяльності, емоційні реакції, а також описує ситуації, що потребували етичного вибору. Аналіз таких ситуацій (індивідуально чи на групових семінарах) допомагає формувати здатність до етичного самоконтролю, співчуття та критичного мислення. Рефлексивні щоденники та супервізії допомагають студентам усвідомити значення етичних принципів у щоденній роботі. Етичні рефлексії та щоденники спостережень — це потужні інструменти у формуванні етичної свідомості, які відіграють важливу роль у професійній підготовці майбутніх педагогів і соціальних працівників, що дозволяють фіксувати досвід, осмислювати його з позиції моральних принципів, внутрішніх переконань та суспільних очікувань. Їхнє практичне значення полягає у розвитку професійної рефлексії; формуванні етичної чутливості до складних ситуацій; допомозі усвідомити власні цінності; підготовці до самостійного прийняття етичних рішень.

У ході практики важливим елементом етичного навчання є розбір етичних кейсів — ситуацій, які вимагають складних моральних рішень. Інтервізії або “розбір кейсів”, обговорення реальних педагогічних ситуацій у групі студентів за участі викладача-модератора допомагає у формуванні навичок моральної оцінки, вміння слухати, аргументувати свою позицію, дотримуватись етичних норм. Розбір етичних кейсів, таких як порушення конфіденційності клієнта; конфлікт між професійним обов'язком і особистими переконаннями; дискримінаційні прояви в колективі чи серед клієнтів та інших виступає як інструмент формування етичних засад для сфери освіти та соціальних послуг. Формування етичних

засад у майбутніх надавачів освітніх і соціальних послуг є складним, але надзвичайно важливим процесом. Ефективність професійної діяльності таких фахівців значною мірою залежить від їхньої етичної компетентності. Тому необхідно забезпечити цілісну, системну і цілеспрямовану етичну підготовку у вищій школі, поєднуючи теоретичні знання з практикою морального вибору.

Враховуючи соціальну значущість якісної професійної підготовки сучасних фахівців соціальної сфери для соціально-економічного розвитку України, актуальність означеної проблеми та її недостатню теоретичну розробленість, на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І. Зязюна, НТУ “ХПІ”, було розроблено експериментальний курс “Професійна етика фахівця соціальної сфери”, метою якого є формування морально-етичних засад соціально відповідального фахівця. Для експериментальної перевірки ефективності пропонованого курсу зі студентів спеціальності “Соціального забезпечення” було визначено експериментальні та контрольні групи. У експерименті брали участь 98 респондентів, з них: 90 студентів старших курсів та 8 іноземних студентів НТУ “ХПІ”. У контрольних групах навчальний процес організовувався традиційним способом. Цілі експерименту полягали в ознайомленні студентів з основними концепціями професійної етики фахівця соціальної сфери; у формуванні навичок аналізу ситуацій, які виникають під час його діяльності, та передбачення їхніх наслідків із урахуванням українського менталітету й сучасних економічних умов України; у виробленні навичок прийняття кваліфікованих морально-етичних рішень майбутніми фахівцями.

Опрацювання матеріалу ґрунтувалося на основі ситуаційного навчання. Під час навчання застосовувалися принципи: доступності (запропоновані ситуаційні завдання було

розроблено з урахуванням рівня розвитку та підготовки студентів); індивідуальної спрямованості (при постановці завдань враховувалися індивідуальні особливості кожного студента); особистісної спрямованості (створення на заняттях такої атмосфери, яка допомагає кожному студенту відчути, що він є головним, єдиним об’єктом уваги викладача); самостійної діяльності (під час підготовки до занять студенти самостійно працювали з літературою, Інтернетом тощо); наочності (використання на заняттях наочно-образних компонентів мислення: відео- та аудіотехніки, комп’ютерів й т. ін.); моделювання (застосування професійно-орієнтованих моделей у вигляді рольових ігор, де студент є активним учасником); зв’язку теорії з практикою (практичне застосування отриманих знань в процесі аналізу ситуаційних завдань. надійності. Застосовування основних понять, концепцій професійної етики на кожному занятті, створення на їх основі узагальнень); мотивації (інформування студентів про результати роботи інженерів, які у своїй професійній діяльності керуються нормами професійної етики та є соціально відповідальними, ознайомлення з досягненнями підприємств і компаній, які працюють за такими нормами); проблемності (проведення дискусій за ситуаційними завданнями, ділових ігор); універсальності (застосування таких дидактичних матеріалів, які можуть бути використані як окремі незалежні елементи, що призначені, головним чином, для закріплення та розвитку вмінь, навичок самостійної практичної діяльності).

Програма експерименту містила кілька етапів, зокрема: 1. Засвоєння студентами основних теоретичних положень професійної етики за допомогою стислого викладання блоково-модульним способом проблемних лекцій. 2. Застосування надбаних теоретичних знань із професійної етики фахівця соціальної сфери

шляхом дискусії за ситуаційними завданнями, які було розроблено як на місцевому матеріалі, так і на матеріалі інших країн; проведення ділових ігор, презентацій, рекламування продукції технічного призначення; проведення групових проєктів із використанням методу “мозкового штурму”; тестування, опитування.

Етичні кейси — це реальні або змодельовані ситуації, які вимагають від фахівця зробити моральний вибір, дотримуючись норм професійної етики. Їх аналіз у процесі професійної підготовки дозволяє студентам: усвідомлювати складність моральних рішень; навчатися оцінювати ситуації з позицій професійної етики; тренувати навички аргументації морального вибору. Такі кейси можна використовувати для: групової дискусії; письмових рефлексій; імітаційних вправ або рольових ігор; оцінювання етичної зрілості

студентів. Методика аналізу етичних кейсів передбачала такі кроки. 1. Опис ситуації — студенти читають або переглядають кейс. 2. Ідентифікація проблеми — визначають моральну дилему. 3. Визначення позиції сторін — аналізують інтереси й обов’язки всіх учасників. 4. Опис норми етики — співвідносять дії з етичним кодексом професії. 5. Рішення та обґрунтування — пропонують варіанти поведінки з етичним коментарем. 6. Рефлексія — обговорення, як би діяли самі студенти у схожій ситуації. Залучення студентів до обговорення таких випадків сприяє глибшому розумінню етичних дилем і шляхів їх конструктивного розв’язання.

Наведемо декілька прикладів професійних етичних кейсів, які були використані в освітньому процесі під час проведення експериментального навчання (Таблиця 1).

Таблиця 1

Професійні етичні кейси

Назва кейсу	Ситуація	Етична проблема	Аналіз	Висновок
Порушення конфіденційності	Під час проходження практики в центрі соціальних служб студентка отримала від підлітка інформацію про насильство в сім’ї. Вона розповіла про це друзям поза межами практики, не називаючи імен, але описавши обставини досить детально.	Порушено принцип конфіденційності, який є основним елементом довіри між клієнтом і соціальним працівником.	Чи могла студентка інформувати когось про цю ситуацію? Якщо так — кого саме? Як слід було діяти в етичних рамках? Яка шкода могла бути завдана клієнту?	Порушення конфіденційності навіть без імені може розкрити особу, а тому необхідно завжди консультуватися з куратором практики щодо подальших дій.
Конфлікт цінностей	Соціальний працівник-практикант має релігійні переконання, які не схвалюють певний спосіб життя клієнта. Йому складно бути нейтральним і підтримуючим.	Конфлікт між особистими переконаннями і професійним обов’язком, дотримуватись принципу недискримінації та підтримки кожного клієнта.	Чи має фахівець право нав’язувати особисті погляди? Як забезпечити професіоналізм у ситуації конфлікту цінностей? Чи можна відмовитися від роботи з клієнтом?	Фахівець має діяти відповідно до професійного етичного кодексу, який вимагає недискримінації. За потреби — звернутись за супервізією або колегіальною підтримкою.

*ФІЛОСОФСЬКІ, АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ЗАГАЛЬНОМЕТОДИЧНІ
ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ*

Продовження таблиці 1.

Участь у сімейному конфлікті	Під час візиту до сім'ї (у рамках практики в соціальній службі) студент стає свідком сварки між батьками дитини. Один із членів сім'ї просить його підтримати свою позицію перед соціальним працівником.	Нейтральність, об'єктивність і недопущення маніпуляцій.	Як зберегти нейтралітет? Чи має право студент втручатися в конфлікт? Як діяти в інтересах дитини?	Необхідно дотримуватись принципу недискримінації та підтримки кожного клієнта.
Знецінення мови клієнта	Практикант у центрі соціальної допомоги обслуговує клієнта, який розмовляє суржилом або діалектом. Наставник робить зневажливі зауваження щодо мови клієнта в присутності інших.	Повага до клієнта, толерантність, недискримінація за мовною ознакою.	Як реагувати на неетичну поведінку наставника? Чи повинен студент захищати клієнта? Як уникнути конфлікту, але зберегти етичну позицію?	Фахівець має діяти відповідно до професійного етичного кодексу, який вимагає недискримінації. За потреби — звернутись за супервізією або колегальною підтримкою.
Публікації у соцмережах	Під час практики студент публікує в Instagram фото з дітьми з інтернату, з якими він працює, не запитавши дозволу установи чи батьків.	Порушення конфіденційності та права на приватність неповнолітніх.	Чи має право студент розміщувати такі фото? Які наслідки це може мати для дітей? Як дотримуватись етики в онлайн-просторі?	Порушення конфіденційності навіть без імені може розкрити особу, а тому необхідно завжди консультуватися з куратором практики щодо подальших дій.

У процесі проведення експериментальних занять за мету визначалося вироблення вміння логічно мислити, використовуючи набуті знання й досвід; аналізувати ситуації з позиції соціально відповідального фахівця; виносити оптимальні рішення й аргументовано доводити свою думку; вміння робити узагальнюючі висновки за проблемою. Ці фактори й визначали критерії сумарної оцінки знань, вмінь і навичок студента, а саме: 1) виступ, що відображає результати попереднього аналізу; 2) акцентування уваги на певному колі питань, які вимагають поглибленого обговорення; 3) демонстрація вміння

логічно мислити, коли точки зору, висловлені раніше, підсумовуються й приводять до логічних висновків; 4) пропозиція альтернатив; 5) пропозиція певного плану дій або плану здійснення рішення; 6) визначення значущих елементів при аналізі ситуаційного завдання; 7) участь у підведенні підсумків дискусії. Обробка результатів експерименту полягала в співставленні результатів рівня сформованості досліджуваних вмінь та навичок студентів експериментальних і контрольних груп до початку та наприкінці експерименту. Знання кожного студента оцінювалися за допомогою п'ятибальної шкали (табл. 2).

Порівняльна оцінка рівня сформованості вмінь та навичок за результатами експерименту

Уміння та навички	Відповіді студентів (середній бал)	
	До початку експерименту	Після закінчення експерименту
Системний підхід до аналізу проблемної ситуації	2,9	3,5
Навички етичного вирішення конфлікту	2,5	4,0
Уміння етично відстоювати своє рішення	2,7	3,6
Почуття соціальної відповідальності	2,8	4,2

Порівняльний аналіз таблиці 2 показав, що застосування активних методів навчання забезпечило можливість ефективного формування професійних етичних умінь, розвиток навичок ефективного етичного спілкування учасників експерименту. Важливо пам'ятати, що етична свідомість формується поступово, через постійне осмислення і рефлексію.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Формування етичних засад у майбутніх надавачів соціальних послуг є комплексним процесом, який потребує цілеспрямованої, системної й інтегрованої підготовки. Лише через поєднання теоретичного навчання, практичного досвіду та особистісного прикладу викладачів можливе виховання фахівців із високими моральними орієнтирами. Вітчизняна система підготовки фахівців соціальної сфери відповідно до інноваційної морально-етичної парадигми освіти має базуватися на загальних закономірностях міжнародних етичних відносин і досвіді світової освіти з урахуванням культурно-історичних традицій та особливостей національного менталітету. Формування соціально відповідального фахівця соціальної сфери передбачає: нове розуміння професіоналізму фахівця соціальної сфери згідно з вимогами до його особистісних здібностей та у зв'язку з якісними змінами

сутності й змісту його професійної діяльності; виховання творчої, соціально відповідальної особистості; упровадження елементів проблемності в навчання професійної етики на основі застосування ситуаційного навчання.

В результаті експериментального дослідження виявлено, що застосування активних методів навчання забезпечило можливість ефективного формування професійних етичних умінь, розвиток навичок ефективного етичного спілкування учасників експерименту. Формування етичних засад у майбутніх надавачів освітніх та соціальних послуг є не лише складовою професійної компетентності, а й основою гуманної взаємодії у суспільстві. Успішна реалізація цього процесу можлива лише за умови свідомої участі самого студента, підтримки викладача-наставника та етичної культури навчального закладу.

Подальший розвиток даного дослідження вбачаємо у розробці системи педагогічних технологій для системної етичної підготовки у ЗВО майбутніх фахівців соціальної сфери, яке має включати: теоретичне вивчення професійної етики; практичне застосування у реальних ситуаціях; рефлексивні методи навчання на базі міждисциплінарних підходів, розвиток етичного лідерства серед студентів та посилення ролі професійних стандартів фахівців соціальної сфери.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. Т. 1. 280 с.

2. Закон України про соціальні послуги № 2671-VIII від 17 січня 2019 року із змінами і доповненнями, внесеними від 10 жовтня 2024 року N 4017-IX. URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/T192671?an=9>

3. Карпенко З. Л. Педагогічна етика : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 152 с.

4. Коваленко І. Аналіз проблем регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2022. № 1–2. С. 160–170.

5. Кучер В., Рожнова Т. Застосування інновацій у процесі організації освітнього процесу здобувачів вищої освіти в умовах магістратури. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 3. С. 155–162. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-155-162>

6. Лісова Н. В. Формування етичної компетентності студентів у контексті гуманістичної парадигми. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди*. 2020. Вип. 4. С. 45–52.

7. Марущак С. П. Морально-етичне виховання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. *Педагогіка і психологія*. 2020. №. 3. С. 87–91.

8. Мацук Л., Кузенко О., Кузенко П. Створення інноваційного освітнього середовища в контексті модернізації ЗВО України. *Молодь і ринок*. 2021. № 4. С. 119–124. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/issue/view/14259>.

9. Національна рамка кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

10. Романишина Л. М. Формування етичної компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2021. № 3. С. 112–118.

11. Романовський О., Гура Т., Лапузіна О. Формування емоційного інтелекту фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти на основі ситуаційного навчання. *Імідж сучасного педагога : електрон. наук. фах. журн.* 2024. № 6. 120 с. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)).

12. Савченко О. Я. Професійна етика педагога. Київ: Освіта, 2017. 144 с.

13. Смолінчук Л., Сінь Ч. Створення інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти. Актуальні проблеми вищої професійної освіти. Київ, 2022. С. 77–78. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54991>

14. Створення ефективного інноваційного освітнього середовища — головний вектор сучасного розвитку НАВС. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/stvorennya-efektivnogo-innovacijnogo-osvitnogo.html>.

15. IFSW. Global Social Work Statement of Ethical Principles. *Міжнародна федерація соціальних працівників*. URL: <https://www.ifsw.org/ethics>

16. Gilligan C., Ward J., Bardige B., Taylor J. Mapping the Moral Domain: A Contribution of Women's Thinking to Psychological Theory and Education. *Center for the Study of Gender, Education, and Human Development, Harvard University Graduate School of Education*. 1988. 324 p.

17. Liakh T., Spirina T., Klishevich N. Social prevention of family injury in the territorial community. *Social Work and Education*, No. 9, P. 245–255. 2022. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5>.

18. Lyakh T., Spirina T. Building professional competences of social workers through distance learning in the context of the Covid-19 pandemic. Monograph. Katowice, 2021. Vol. 13. P. 151–162. DOI: <https://doi.org/10.34916/el.2021.13.13>.

19. Maussumbayev R, Toleubekova R, Kaziyev K, Baibaktina A, Bekbauova A. Development of research capacity of a future social pedagogue in the face of digital technologies. *Educational Information Technology*. 2022. No. 27. P. 6947–6966. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-10>.

20. Mospan, N. (2023). Trends in emergency higher education digital transformation during the COVID-19 pandemic. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 20(1), P. 50–70. <https://doi.org/10.53761/1.20.01.04>.

21. Mospan N. V., Sysoieva S. O. Trends in digital adaptation of schools during the COVID-19 pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. No. 91, P. 21–35. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.5063>.
22. Verducci S. Noddings: A Voice from the Present and Past. *International Handbook of Philosophy of Education*. Springer. 2015. P. 305–312. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72761-5_25.
23. Pavliuk R., Liakh, T. Approaches to the development of the ICT competence standard in the system of research-based training for the future specialist of the social sphere in Ukraine. *Critical Studies of Education*, 2019. P. 201–222. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-05026-9_12.
24. Pavliuk R., Liakh T., Bezpalko O., Klishevich N. Research-Based Training: Methodological Characteristics and Results of the Analysis of Educational Programs. *Social Sciences*. 2017. No. 6. 152 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci6040152>.
25. Regueiro B., Rodríguez-Fernández J., Crespo J., Pino-Juste M. Design and validation of a questionnaire for university students' generic competencies. *Frontiers in Education*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2021.606216>.
26. Riabova Y. Professional training of future specialists in the social sphere in the conditions of multicultural society. *The Modern Higher Education Review*. 2021. No. 6. pp 46–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2021.63>.
27. Sopova D. Ethical principles of social educator activity. *The Modern Higher Education Review*. 2022. No. 7. pp 76–83. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2022.77>.
- zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy vid 10 zhovtnia 2024 roku N 4017-IX [Law of Ukraine on Social Services No. 2671-VIII of 17 January 2019, as amended and supplemented on 10 October 2024 No. 4017-IX]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/T192671?an=9>.
3. Karpenko Z. L. Pedahohichna etyka [Pedagogical ethics]. Navch. posibnyk. Lviv : LNU im. I. Franka, 2018. 152 p.
4. Kovalenko I. Analiz problem rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Analysis of problems in regulating innovation activity in Ukraine]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. 2022. No. 1–2. pp. 160–170.
5. Kucher V., Rozhnova T. Zastosuvannya innovatsii u protsesi orhanizatsii osvithnoho protsesu zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh mahistratury [Application of innovations in the process of organising the educational process for higher education seekers in master's programmes]. *Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal*. 2023. No. 3. pp. 155–162. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-155-162>.
6. Lisova N. V. Formuvannya etychnoi kompetentnosti studentiv u konteksti humanistychnoi paradyhmy [Formation of ethical competence of students in the context of the humanistic paradigm]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H. Skovorody*. 2020. Iss. 4. pp. 45–52.
7. Marushchak S. P. Moralno-etychne vykhovannya u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Moral and ethical education in the professional training of future social workers]. *Pedahohika i psykholohiia*. 2020. No. 3. pp. 87–91.
8. Matsuk L., Kuzenko O., Kuzenko P. Stvorennia innovatsiinoho osvithnoho seredovyshcha v konteksti modernizatsii ZVO Ukrainy [Creating an innovative educational environment in the context of modernising higher education institutions in Ukraine]. *Molod i rynok*. 2021. No. 4.

References:

1. Bekh I. D. Vychovannya osobystosti [Personal development]. Kyiv : Lybid, 2003. Vol. 1. 280 p.
2. Zakon Ukrainy pro sotsialni posluhy № 2671-VIII vid 17 sichnia 2019 roku iz

- Stvorennia innovatsiinoho osvithnoho seredovyshcha v konteksti modernizatsii ZVO Ukrainy [Creating an innovative educational environment in the context of modernising higher education institutions in Ukraine]. *Molod i rynok*. 2021. No. 4.

pp. 119–124. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/issue/view/14259>.

9. Natsionalna ramka kvalifikatsii : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.11.2011 № 1341 [National Qualifications Framework: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1341 dated 23 November 2011]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

10. Romanyshyna L. M. Formuvannia etychnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Developing ethical competence in future social workers]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. 2021. No. 3. pp. 112–118.

11. Romanovskyi O., Hura T., Lapuzina O.. Formuvannia emotsiinoho intelektu fakhivtsiv sotsialnoi sfery u zakladakh vyshchoi osvity na osnovi sytuatsiinoho navchannia [Formation of emotional intelligence of social workers in higher education institutions based on situational learning]. *Imidzh suchasnoho pedahoha : elektron. nauk. fakh. zhurn.* 2024. No. 6. 120 p. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)).

12. Savchenko O. Ya. Profesiina etyka pedahoha [Professional ethics of a teacher]. Kyiv: Osvita, 2017. 144 p.

13. Smolinchuk L., Sin Ch. Stvorennia innovatsiinoho osvitnoho seredovyscha zakladu vyshchoi osvity [Creating an innovative educational environment in higher education institutions]. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinnoi osvity*. Kyiv, 2022. pp. 77–78. Available at: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54991>

14. Stvorennia efektyvnoho innovatsiinoho osvitnoho seredovyscha – holovnyi vektor suchasnoho rozvytku NAVS [Creating an effective innovative educational environment — the main vector of modern development of the National Academy of Internal Affairs]. Available at: <https://www.naiu.kiev.ua/news/stvorennya-efektivnogo-innovacijnogo-osvitnogo.html>.

15. IFSW. Global Social Work Statement of Ethical Principles. *Mizhnarodna*

federatsiia sotsialnykh pratsivnykiv. Available at: <https://www.ifsw.org/ethics>

16. Gilligan C., Ward J., Bardige B., Taylor. J. Mapping the Moral Domain: A Contribution of Women's Thinking to Psychological Theory and Education. *Center for the Study of Gender, Education, and Human Development, Harvard University Graduate School of Education*. 1988. 324 p.

17. Liakh T., Spirina T., Klishevich N. Social prevention of family injury in the territorial community. *Social Work and Education*, No. 9, pp. 245–255. 2022. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5>.

18. Lyakh T., Spirina T. Building professional competences of social workers through distance learning in the context of the Covid-19 pandemic. Monograph. Katowice, 2021. Vol. 13. pp. 151–162. DOI: <https://doi.org/10.34916/el.2021.13.13>.

19. Maussumbayev R, Toleubekova R, Kazyev K, Baibaktina A, Bekbauova A. Development of research capacity of a future social pedagogue in the face of digital technologies. *Educational Information Technology*. 2022. No. 27. pp. 6947–6966. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-10>.

20. Mospan, N. (2023). Trends in emergency higher education digital transformation during the COVID-19 pandemic. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 20(1), pp. 50–70. <https://doi.org/10.53761/1.20.01.04>.

21. Mospan N. V., Sysoieva S. O. Trends in digital adaptation of schools during the COVID-19 pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. No. 91, pp. 21–35. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v91i5.5063>.

22. Verducci S. Noddings: A Voice from the Present and Past. *International Handbook of Philosophy of Education*. Springer. 2015. pp. 305–312. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72761-5_25.

23. Pavliuk R., Liakh, T. Approaches to the development of the ICT competence standard in the system of research-based training for the future specialist of the social

- sphere in Ukraine. *Critical Studies of Education*, 2019. pp. 201–222. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-05026-9_12.
24. Pavliuk R., Liakh T., Bezpalko O., Klishevich N. Research-Based Training: Methodological Characteristics and Results of the Analysis of Educational Programs. *Social Sciences*. 2017. No. 6. 152 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci6040152>.
25. Regueiro B., Rodríguez-Fernández J., Crespo J., Pino-Juste M. Design and validation of a questionnaire for university students' generic competencies. *Frontiers in Education*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2021.606216>.
26. Riabova Y. Professional training of future specialists in the social sphere in the conditions of multicultural society. *The Modern Higher Education Review*. 2021. No. 6. pp 46–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2021.63>.
27. Sopova D. Ethical principles of social educator activity. *The Modern Higher Education Review*. 2022. No. 7. pp 76–83. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2022.77>.

Стаття надійшла до реакції 10.08.2025.